

BLANCA PALMADA

LA CONSTRUCCIÓ DE LES SÍLLABES I L'ELISIÓ VOCÀLICA DEL CATALÀ*

0. INTRODUCCIÓ

Si fan falta justificacions per a estudiar un fet de la llengua, en el cas que ens ocupa ara en podem retreure moltes, i potser convé no deixar passar l'oportunitat d'exposar-les. L'objectiu és proporcionar una descripció clara del procés d'elisió vocàlica i trobar una explicació de la seva existència. L'aspecte descriptiu no és de cap manera el menys important. Els estudis que podem llegir coincideixen en dos problemes ben connectats: no han trobat la clau per a entendre el procés i el presenten com un fenomen extremament variable i arbitrari. Per corregir aquest defecte, s'esforcen a sistematitzar els contextos i el conjunt de factors que actuen com a *condicionants externs*. També l'interès teòric de l'elisió vocàlica és considerable. Aquest procés és una manifestació força específica de principis generals que són presents a totes les llengües. La possibilitat d'atribuir el fenomen a l'actuació de convencions generals permet de simplificar i entendre millor la fonologia del català. Al mateix temps, l'observació de la intervenció d'aquests principis com a responsables del procés afegeix elements nous a la seva caracterització.

La descripció més encertada de l'elisió vocàlica la dona Fabra a la gramàtica de 1912:

* Aquest treball s'ha beneficiat d'un ajut de recerca de la CIRIT (AR89) i d'un altre de la DGICYT (PB 89-0324). Agraïxo les observacions de Joan Mascaró, Salvador Oliva, Daniel Recasens i Pep Serra.

«I. La vocal neutra final (escrita a ó e) se suprime ante vocal, y la consonante ó consonantes que formaban sílaba con ella pasan á formar sílaba directa con esta vocal. Ej.: quinze anys quince años, pron. *quinzanyis*; quatre omes cuatro hombres, pron. *quatromes*; sense amics sin amigos, pron. *sensamicis*; mitja ora media hora, pron. *mitjora*; una altra otra, pron. *unaltra*.

»II. La vocal neutra inicial (escrita a ó e) seguida de consonante en la misma sílaba, se elide detrás de vocal tónica, y dicha consonante pasa á formar sílaba inversa con esta vocal. Ej.: ma esquerra mano izquierda, pron. *masquerra*; carbo ences carbón encendido, pron. *carbonces*; tu enraones tu hablas, pron. *tunraones*; no escolta no escucha, pron. *noscolta*.»

Els mèrits que hi hem de reconèixer són (a) el tractament de l'elisió de la vocal neutra com un procés diferent i independent d'altres elisions vocàliques i (b) la referència a la sílaba i la classificació dels elements afectats en dos grups segons els canvis que provoquen a aquest nivell. L'anàlisi que presento parteix d'aquests plantejaments.

En català hi ha almenys tres actuacions diferents que tenen com a resultat la pèrdua d'una vocal. En aquest treball m'ocuparé del procés més general i regular del grup: el que és responsable de la caiguda de la vocal a l'illa i a aquesta unglà (aquestungla). Deixaré de banda, doncs, els altres dos: la síncope, que explica la pronúncia *brenar* per *berenar*, i l'elisió «per identitat», que es pot apreciar a *municip[i]ndustrial*. Faré servir el terme descriptiu *elisió vocàlica* per al procés més productiu i caldran noms més específics per als altres dos.

El procés d'elisió vocàlica no es pot tractar independentment de la síllabificació. Hi ha una raó històrica relativament accidental i una altra de més profunda que afecta la definició mateixa de llengua. Respecte de la primera, convé revisar un aspecte de la construcció de les síllabes i altres mecanismes que s'hi relacionen com la ressíllabificació i l'epèntesi. En la tradició dels estudis de la fonologia del català no s'han descrit adequadament les relacions entre aquestes operacions i això ha enfosquit l'anàlisi de l'elisió vocàlica. Pel que fa a la segona, faré veure que el procés d'elisió té un origen síllabic clar. L'explicació de la desaparició de la vocal s'ha de buscar en l'interès del sistema per millorar les síllabes que genera.

L'elisió vocàlica s'interessa pels contactes que impliquen vocals i el resultat és l'elisió d'un dels segments. El procés es pot observar en els

contactes entre mots a la frase (1a). També a l'interior d'una paraula es donen elisions, quan els morfemes es combinen per formar un mot derivat: si un acaba en vocal i l'altre hi comença, el grup se simplifica (1b). Excepcionalment l'elisió pot afectar segments interiors de morfema. En aquests casos, l'alternança s'aprecia en relació a pronúncies més formals del mateix mot (1c).

(1)	a.	<i>l'illa</i> (<i>la illa</i>)	[i]	b.	<i>bisbe</i> + <i>at</i> →	<i>bisbat</i>
		<i>aquesta ungl</i> a	[ú]		<i>còmplice</i> + <i>itat</i> →	<i>complicitat</i>
		<i>certa ins</i> istència	[i]		<i>piràmide</i> + <i>al</i> →	<i>piramidal</i>
		<i>un home or</i> iental	[u]		<i>sexe</i> + <i>isme</i> →	<i>sexisme</i>
		<i>poca hosp</i> italitat	[u]		<i>paisatge</i> + <i>ístic</i> →	<i>paisatgístic</i> ¹
		<i>canta ò</i> pera	[ɔ]			
	c.	<i>geògraf, ge</i> ografia	[ɔ], [u]			
		<i>raó</i>	[ó]			
		<i>entrao</i> nar	[u]			

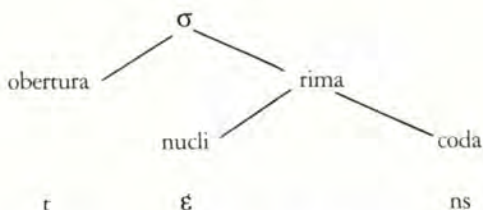
Aquest article s'organitza així: Per la importància de la connexió síllàbica dedico una atenció especial als mecanismes d'assignació d'aquesta estructura (secció 1). Tot seguit presento una descripció del procés d'elisió que es fonamenta en tres condicions (secció 2). Finalment tracto de la raó de l'existència d'aquestes condicions i assajo una explicació de l'elisió (secció 3).

1. LA CONSTRUCCIÓ DE LES SÍLLABES

Els mots s'organitzen en síl·labes, però també les seqüències més llargues, com les frases i el discurs, respecten aquesta unitat. L'estructura de la síl·laba és la de (2).

1. Altres alternances són el resultat de la introducció d'una vocal epentètica i no d'una elisió: *centre/central*, *aspre/aspror*, *cicle/cíclic* o *recte/rectangle*. Els grups consonàntics finals d'aquests radicals no són admesos formant part de la coda síllàbica. La descripció de l'elisió per contacte de morfemes que presento és molt simplificada.

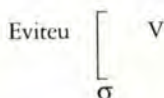
(2)

L'únic element indispensable és el *nucli*. Si té alguna consonant a darrere, tot plegat formarà part de la *rima*. La *coda* és el constituent consonàntic de la rima i els segments que són a l'esquerra del nucli formen l'*obertura*.

Hi ha una instrucció universal sobre com s'han de construir les síl·labes que es coneix amb el nom d'*Onset Principle* o 'principi de l'obertura' i que vol afavorir les síl·labes que presenten aquest constituent ple.

Onset Principle (ITÓ 1989)

Aquest principi expressa una recomanació: «eviteu començar les síl·labes amb una vocal», que és el mateix que dir «procureu començar amb una consonant, que la síl·laba tingui una obertura». D'acord amb l'*Onset Principle* una seqüència ...VCV... només es pot sil·labificar ...V.CV... i la combinació ...VC.V... és exclosa (el punt indica el límit síl·labic). Més endavant (secció 3) mostraré la intervenció d'aquest principi en l'elisió vocàlica. Hi ha també altres condicions que no tracto aquí que s'han de donar perquè una síl·laba es consideri ben formada. Algunes són generals com la que es fixa en relació amb l'escala de sonicitat i altres varien d'una llengua a l'altra.²

2. Vegeu a WHEELER 1987 una descripció de la síl·laba del català.

Al final de la derivació tots els segments s'han d'associar a una síl·laba, però se sol acceptar que els elements que són *perifèrics* en relació amb un domini poden no ser tinguts en compte en la construcció de les unitats del domini. Així parlem d'elements *extrasil·làbics* per a referir-nos als que són veïns dels límits del domini i no són sil·labificats en el cicle que correspon a aquest. Pot ser, per tant, que durant la derivació es presentin seqüències de segments només parcialment sil·labificades. S'observa, però, variació en el tractament que obtenen aquestes seqüències. Mostraré que el català té un comportament en aquest sentit que, sense ser únic, és relativament excepcional.

L'acord sobre la manera com opera la sil·labificació és encara poc important. Durant un quant temps s'ha anat treballant sobre la hipòtesi que la formació de les síl·labes tenia lloc primer en l'àmbit del mot; la sil·labificació s'aplicava un cop a cada cicle de la fonologia lèxica. Això respon a la idea que les regles que construeixen les síl·labes són regles del tot paral·leles a les de la fonologia cíclica. Itô (1989) argumenta en contra d'aquesta hipòtesi i proposa d'adoptar la idea expressada en els primers treballs sobre el tema, segons la qual la sil·labificació seria contínua i s'aplicaria sempre que fos possible al llarg de la derivació.³ Paral·lelament, s'ha defensat que la noció clàssica de ressil·labificació pot ser substituïda per la caracterització de determinats segments com a extraprosòdics.⁴ D'acord amb aquest mecanisme, els elements perifèrics són *invisibles* i la ressil·labificació és reinterpretada com la suma de dues operacions: l'eliminació del caràcter extraprosòdic i la sil·labificació.⁵

1.1. Patrons de la sil·labificació i direccionalitat

Encara que totes les llengües observen l'*Onset Principle*, hi ha un

3. Vegeu MCCARTHY 1979a.

4. Aquest concepte, defensat a RICE 1988, té antecedents clars a LIBERMAN-PRINCE 1977, HAYES 1980, 1982 i PRINCE 1983, entre altres treballs.

5. Un mèrit d'aquesta anàlisi és el fet que permet d'abandonar la visió de la ressil·labificació com un procés de canvi en l'estructura.

aspecte de variació important en els mecanismes que assignen estructura sil·làbica en les llengües naturals. Per veure-ho considerem les combinacions de (3).

- (3) a. VCV → V.CV / *VC.V
 b. VCCV → VC.CV / V.CCV

A (3a) s'expressa el que és universal en la sil·labificació: una seqüència de vocal-consonant-vocal només es pot organitzar prosòdicament en una síl·laba sense obertura (no hi ha cap consonant disponible per a la primera vocal) i una altra amb obertura. L'assignació de la consonant a la coda de la síl·laba anterior constitueix una violació del principi general que governa la sil·labificació: l'*Onset Principle*. D'altra banda, les dues possibilitats representades a (3b) són igualment vàlides; l'*Onset Principle* és respectat i no es produeixen síl·labes sense obertura. L'opcionalitat que col·labora a la variació lingüística és en l'associació de l'altra consonant disponible. Aquesta pot constituir la coda de la síl·laba anterior (VC.CV, *Onset Satisfaction*) o bé formar part d'una obertura complexa (V.CCV, *Onset Maximization*).

Es pot donar encara que la sil·labificació no obeeixi els mateixos patrons en totes les actuacions en una mateixa llengua. En català l'estratègia dins el mot és d'*Onset Maximization* i en la sil·labificació entre mots diferents és d'*Onset Satisfaction*.⁶

La sil·labificació dels mots de (4a) té lloc de manera que es dona prioritat a la formació d'obertures. L'assignació d'estructura sil·làbica als segments en contacte dels mots de (4b), en canvi, observa l'*Onset Principle*, però no atorga cap altre avantatge a les obertures sobre les còdes. El resultat d'aquesta actuació diversa és que el grup consonàntic obstruent labial + lateral forma una obertura complexa quan els dos segments perta-

6. HARRIS 1983, 43 observa aquest comportament en espanyol: «in casual speech a word-final consonant syllabifies with the initial vowel of the following word. [...] Resyllabification requires that the second word starts with a vowel; final consonants will not link with a nonvowel even though the cluster that would result is permissible within a word.»

nyen al mateix mot ([u.βli.ðá]) i s'organitza en coda + obertura quan són de mots diferents ([kab.límit]).

- (4) a. ká.pə *capa*
 u.βli.ðá *oblidar*
- b. ka.pə.mík *cap amic*
 kab.límit. *cap límit*

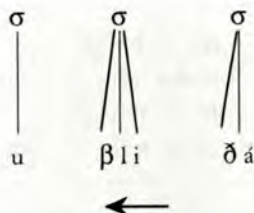
Per explicar el fet que el català utilitza dos patrons diferents en la sillabificació, segons si es realitza dins el mot o entre mots diferents, podem recórrer a la direccionalitat. La teoria prosòdica incorpora el *paràmetre de direccionalitat* que afecta l'aplicació dels processos.⁷

Paràmetre de direccionalitat

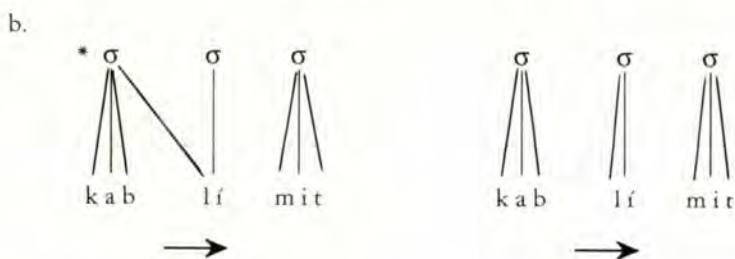
- d'esquerra a dreta (no marcat)
- de dreta a esquerra

Els dos patrons que he presentat a (3b) i exemplifico a (4) per al grup d'obstruent labial + lateral s'interpreten com el resultat de variacions en el paràmetre de direccionalitat. En català s'observen tots dos. Hem d'admetre, per tant, que la sillabificació té lloc en els dos sentits, tal com es pot apreciar (5).

- (5) a.

7. Vegeu ITÒ 1989, 220.

El català aprofita doncs les dues opcions del paràmetre de direccionalitat. La sillabificació té lloc de dreta a esquerra dins el mot (5a) i d'esquerra a dreta entre mots diferents (5b). Convé observar que la restricció universal que expressa l'*Onset Principle* és la responsable de l'associació de la lateral a la posició d'obertura en el cas de (5b); en la primera representació es viola aquest principi.

1.2. La resillabificació i l'epèntesi

La primera operació de la sillabificació prescindeix dels segments perifèrics que són considerats extrasil·làbics. Així el mecanisme de construcció de síl·labes que s'aplica a la forma verbal [kump á], per exemple, no associa els segments que són a les bandes. Més tard, quan el verb es combini amb altres mots en una frase, s'eliminarà el caràcter extraprosòdic de [k] i [á]. L'estructura sil·làbica resultant no serà pas diferent de la que s'assignaria a aquest mot aïlladament: la [k] constituirà l'obertura de la primera síl·laba i la vocal [á] el nucli de la darrera. En altres casos, la sillabificació dels elements dels extrems canvia d'acord amb el context adjacent a la frase. La consonant final de la forma [kump ém] s'associa a la coda a (6a-b) però és l'obertura de la síl·laba següent a (6c) i sempre que segueix un mot amb vocal inicial. L'*Onset Principle* és el principi que força l'associació de la nasal a l'obertura de la síl·laba inicial del mot que segueix.

- (6) a. No comprem
 b. Comprem cases
 c. Comprem edificis

De vegades passa que els segments no incorporats no es poden sil·labificar i s'ha d'afegir una vocal. Els mots *ventre* i *escriu*, per exemple, tenen les formes originals [béntɾ] i [skɾít]. La primera operació de sil·labificació, que prescindeix dels segments perifèrics, no troba cap dificultat. Tot seguit els mots són escollits per formar part de sintagmes o frases. Pot ser que s'escaigui que el mot veí comença o acaba amb una vocal que facilita la sil·labificació dels segments dels extrems ([béntɾim]flát), [itinəɾàiskɾít]. Si això no es dona, una regla d'epèntesi haurà d'introduir una vocal que serà una [ə].⁸ És el que passa quan el so adjacent és una consonant ([béntɾəβutít], [kànunəskɾít]) i també quan el mot és pronunciat aïlladament ([béntɾə], [əskɾít]).⁹ També l'afegiment d'altres morfemes a radicals del tipus de [béntɾ] i [skɾít] pot resoldre la sil·labificació dels segments perifèrics (7a). Si la morfologia no facilita la incorporació de [ɾ] i [s] a la síl·laba la fonologia haurà d'introduir una vocal epentètica: és l'operació mínima imprescindible per a salvar aquests segments (7b).

- (7) a. [bəntɾ+eɾə] [pɾu+skɾít]
 [bəntɾ+éʎ] [in+skɾít]
 [bəntɾ+ɛskə] [at+skɾít]
 b. [béntɾ]→[béntɾə] [skɾít]→[əskɾít]

Però no totes les llengües plantegen les mateixes exigències a la síl·laba. La fonologia de l'anglès, per exemple, admet els grups d'essa seguida de

8. La vocal neutra és el segment vocàlic no marcat del central. A l'occidental hi ha variants que presenten [e] com a vocal epentètica (no marcada) i d'altres que tenen [a].

9. També és epentètica la vocal de les pronúncies [béntɾəim]flát) o [itinəɾàiskɾít] que es donen amb un *tempo* més lent. La distància en l'elocució pot fer que mots o sons que van seguits no siguin considerats adjacents a la fonologia.

consonant a l'obertura i no ha de recórrer a l'estratègia d'epèntesi. Aquestes seqüències eren corrents també en llatí clàssic, però en llatí vulgar van deixar de ser acceptades i això va justificar la introducció de [i] quan el mot anterior no acabava en vocal (*illa stella-illas istellas*).¹⁰

És interessant de comparar el català i l'espanyol, totes dues llengües exclouen els grups d'*essa* seguida de consonant a l'obertura i la diferència és en el moment de la derivació, on esdevé executiva la restricció. L'espanyol exigeix que la sil·labificació és completi en el nivell del mot. El català, en canvi, planteja l'exigència més tard, a la fonologia de la frase. És per això que [itineɾàiskɾít] és possible en català i el castellà rebutjaria una pronúncia sense la vocal (*[itineɾàɾioskɾíto]). Aquest comportament del català no ha estat observat i això ha reduït l'anàlisi a la descripció dels factors que afecten l'elisió vocàlica. Les alternances [skɾít]-[əskɾít], segons si el mot anterior acaba en vocal o no, han estat interpretades sovint no pas com una epèntesi que afecta la segona forma, sinó com el resultat d'una regla d'elisió que actua sobre la primera.

L'occidental proporciona una prova addicional de l'ordenació relativa dels processos d'epèntesi i ressil·labificació: l'alternança [laskɔla] ([la]+[skɔla]) i [lezeskɔles] ([lez]+[skɔles], amb epèntesi de [e]). Quan el sintagma apareix en singular la [a] que correspon al morfema de gènere de l'article forma síl·laba amb la consonant inicial del mot següent. Amb la combinació en plural no hi ha cap vocal que pugui esdevenir nucli i s'afegeix una [e] epentètica. També en l'oriental el grup *l'escola* (central [ləskɔlə]) aprofita la vocal de l'article, la que no té correspondència gràfica, i la regla d'epèntesi no s'hi aplica.¹¹

2. L'ELISIÓ VOCÀLICA

Enceto ara l'estudi del procés d'elisió. Avançaré una generalització

10. COROMINES 1983, 309 recull altres exemples que fan al cas *la scala-les escales* (català occidental), *sa spede une spede-* (francès primitiu).

11. Vegeu a PALMADA 1991a la relació entre aquest procés i l'obertura de la vocal inicial en l'occidental ([a]sperar, [a]ntendre).

descriptiva que es fonamenta en tres observacions; tot seguit revisaré les condicions d'aquesta generalització amb la intenció de fer veure que són suficients i necessàries per a delimitar el fenomen d'elisió.

Elisió vocàlica (generalització descriptiva)

Esborreu la primera vocal d'un grup de dues si és el nucli d'una síl·laba amb obertura i és una vocal neutra.¹²

2.1. ...la primera vocal...

A la secció 1 he afirmat que l'elisió vocàlica no s'aplica al grup [iti-nəɾi̯skɾít]. Ara ho he de demostrar per a poder mantenir que l'elisió només pot afectar la primera vocal d'un grup de dues. Convé examinar, doncs, els mots que presenten la vocal ja a la forma original. La [ə] inicial de [əskɾít] és epentètica, no és una propietat d'aquest mot en concret, sinó de la fonologia del català; podríem expressar-ho dues vegades, però això no s'adiu amb la hipòtesi que fem sobre com són les llengües. És clar però que les vocals neutres en posició inicial no són sempre el resultat d'una regla d'epèntesi. La vocal inicial dels adjectius [əzmátik] i [əfikás], per exemple, és subjacent. En ambdós casos tenim una raó per a defensar que la vocal és ja a la forma original. El mot [əzmátik] es relaciona amb [ázmə] i comparteix el mateix radical ([ázm-]). Per a la vocal inicial de [əfikás] no podem trobar una realització tònica del mateix morfema; interessa veure però que la vocal neutra és l'únic element de la primera síl·laba del mot. Si l'epèntesi té sempre una justificació sil·làbica, com una estratègia de reparació de les síl·labes, no podem explicar la inserció d'una vocal per a salvar una síl·laba que no existeix independentment d'aquesta vocal. El mateix mecanisme, fos el que fos, convertiria *fictici* i *fàcil* en *[əfikátisi] i *[əfásil].

Les pronúncies de (8) mostren que l'elisió de la vocal neutra del segon dels mots en contacte no és possible. El resultat que obtenim és la suma dels mots independents.

12. Aquesta versió correspon a l'oriental.

- (8) [Λδ(ɪu) + [əzmátik] → [Λδ(ɪuəzmátik), *[Λδ(ɪuzmátik]
 [rəməɛj] + [əfikás] → [rəməɛjəfikás], *[rəməɛjifikás]
 [itinə(á)ri] + [sk(í)t] → [itinə(á)isk(í)t]

Hem vist com la consideració de l'epèntesi com un procés que intervé només quan la sil·labificació no és possible permet de veure que l'elisió vocàlica no afecta en cap cas la segona vocal d'un grup.¹³ Tot seguit dono un conjunt d'exemples per mostrar que el comportament que he presentat amb un grup reduït de casos és general i regular. A la columna I de (9) es pot apreciar l'absència de la vocal epentètica: les seqüències es poden pronunciar sense la vocal. A la columna II la vocal és subjacent i s'ha de pronunciar perquè l'elisió no es pot aplicar a la segona vocal. A cap dels exemples de (9) no hi ha elisió vocàlica.

(9)	I		II	
itinerari escrit	procuri estudiar	lloro asmàtic	domicili equivocat	
pressió arterial	vef espontani	hindú errant	nucli equilibrat	
somni estrany	delfí enfollit	pugui arribar	ianqui efectiu	
vulgui escoltar	incendi estudiat	somni eròtic	gironí educat	
anunci estúpid	tabú esquimal	recanvi econòmic	individu asiàtic	
suburbi especial	tribu asteca	telescopi etrusc	tu aprens	
estudi esplèndid	tu escoltes	ratolí egoista	monjo atent	

La vocal neutra inicial d'*arterial* (columna I) és indispensable per a la bona formació de la síl·laba. Es pot defensar que és absent de la representa-

13. M'ha conduït a aquesta observació la descripció de COROMINES 1976, 54, referida al parlar de Cardós i Vall Ferrera: «Una *e* inicial àtona desapareix darrere un mor terminat en *a*, especialment darrere l'article femení, determinar o indeterminat. No és, doncs, la *a* de l'article, com en la llengua literària, sinó la *e* inicial del mor següent, la que s'elideix. Es tracta d'un fenomen general a tot el català occidental, amb inclusió del valencià [...]. Quan la *e*- està en síl·laba oberta sembla que es conserva i passa a formar diftong amb la *a*: la *e* [ɔ]la.»

ció subjacent i que s'ha introduït per epèntesi. La primera vocal d'*errant* o *arribar* (columna II), en canvi, no és epentètica. No hi ha cap justificació per a l'epèntesi perquè una vibrant seguida de vocal és una obertura vàlida. N'és prova l'existència de mots com *rata* o *riba*. Només podem explicar la diferència entre *pressió arterial* ([pɾəsjoɾ tərjál]) i *hindú errant* ([induəɾán, *indurán]) si ens adonem que l'epèntesi s'aplica després de la ressil·labificació.

El fet que certes formes presentin opcionalitat entre les solucions de manteniment i elisió (*procuraré arribar* [pɾukurəɾeəriβá, pɾukurəɾe-riβá]) es deu a una operació de simplificació que ha actuat sobre la primera vocal de certs elements lèxics independentment del context adjacent. No es tracta, per tant, del procés sincrònic d'elisió vocàlica.¹⁴

Hem vist doncs que el català retarda la intervenció de la regla d'epèntesi fins al final de la derivació. Aquesta forma d'actuació ha contribuït a complicar la descripció dels contextos d'elisió.¹⁵ L'observació d'aquest comportament permet simplificar considerablement la regla d'elisió: només actua sobre la primera vocal d'un grup de dues.

2.2. ...d'una síl·laba amb obertura

L'elisió vocàlica esborra regularment la primera vocal dels grups de (10a),

14. Els parlants que diuen [pɾukurəɾeɾiβá] diuen també [riβəɾeðemá] per *arribaré demà*. La simplificació ha afectat el lèxic i no hi ha, per tant, cap procés fonològic actiu que sigui el responsable de l'elisió de la vocal inicial.

15. Vegeu, per exemple, a QUINTANA 1987, 161-162, en relació amb els parlars del Baix Matarranya: «Per raons de fonètica sintàctica, la *e* dels prefixos *en-*, *es-*, tan usuals, és absorbida per la *a* àtona que la precedeix, generalment de l'article femení singular, i així tenim *l'astació*, *l'ascola*, *l'ascriu* al costat de *les escoles*, *les estacions*, *les escriu*, etc.» El que tenen en comú aquests mots no és un prefix, o més d'un, amb comportament igual. Els mots *escola*, *estació* i *escriu* s'assemblen perquè la primera vocal és epentètica.

en aquest cas la vocal que resulta elidida és el morfema de femení. Però els grups de (10b) no es poden pronunciar sense la vocal.

(10) a.	[əkeɪtə]	+	[íλə]	→	[əkeɪtíλə]
	[pɾime ə]	+	[imádɜə]	→	[pɾime (imádɜə)]
b.	[áɾeə]	+	[únikə]	→	*[aɾéunikə]
	[bíə]	+	[únikə]	→	*[bíunikə]
	[tíə]	+	[índiə]	→	*[tííndiə]
	[insinúə]	+	[ímnəs]	→	*[insinuímnəs]

Hi ha una condició compartida pels exemples de (10b) que es pot relacionar amb la impossibilitat d'esborrar la vocal. És la naturalesa de l'última síl·laba del primer mot que en tots els casos és una síl·laba sense obertura, constituïda únicament per un nucli ([áɾe.ə], [bí.ə], etc.).¹⁶

L'elisió vocàlica en síl·labes formades només per una vocal comporta la desaparició de la síl·laba. D'acord amb això es podria pensar que hi ha algun mecanisme que s'interessa per la preservació de les síl·labes subjacents i evita l'aplicació d'una regla que les anul·laria. En tot cas, però, aquest mecanisme no té cap altra manifestació i deixa que l'elisió s'apliqui normalment a [əkeɪtíλə] de (10a), tot i que la seqüència resultant només té quatre síl·labes i la inicial en tenia cinc.

El que diferencia els exemples de (10a), amb elisió, dels de (10b) és el fet que la síl·laba que conté la vocal que és l'objecte de la regla d'elisió és una síl·laba amb obertura en el primer cas i sense en el segon. Hem de concloure, doncs, que la regla que esborra vocals afecta només els nuclis de les síl·labes amb obertura.

2.3. ...i si és una vocal neutra

Es pot comprovar fàcilment que les vocals altres que [ə] no s'esborren:

16. Compareu també [biuniβəɾsál], *vi universal* i [biəuniβəɾsál] *via universal*. Sembla que la diferència entre els dos casos es pot traduir també en la possibilitat o no de formar un diftong, [iw] enfront de [iu].

no cau la [i] de *compri avellanes* ni la [u] de *porto informes*. El fet que l'únic element elidible sigui una vocal neutra s'ha de relacionar necessàriament amb el caràcter asimètric d'aquest segment que és també l'element epentètic per excel·lència.

El grup de vocals que constitueix l'inventari del català oriental admet de ser descrit amb la representació de (11). D'acord amb la *teoria de la subespecificació*, tota la informació que és redundant o previsible és continguda en el sistema de manera diferent que la informació específica i necessària. Aquesta última és marcada a les representacions subjacents i els valors no marcats són introduïts per les regles de redundància. La graella final totalment especificada caracteritza l'inventari d'acord amb els valors de cada segment respecte de quatre trets.¹⁷ La representació subespecificada de (11) ajuda a entendre el comportament dels sons.¹⁸

(11)		i	e	ɛ	a	ə	o	u	ɔ
	posterior	-	-	-					
	alt	+						+	
	labial					+	+	+	
	AA			-	-	-			
	[] → [+pos]								
	[] → [-alt]								
	[] → [-lab]								
	[] → [+AA]								

17. [AA] correspon a *Arrel Avançada* que és el tret que distingeix les vocals mitges obertes ([-AA]) de les vocals mitges tancades ([+AA]), i també [a] ([-AA]) de [ə] ([+AA]).

18. Les representacions vocàliques subespecificades que proposo són justificades en la mesura que serveixen per a descriure les actuacions dels sons que representen. A PALMADA 1991b tracto diversos aspectes de la fonologia de les vocals de l'oriental sobre la base d'aquestes representacions. Noteu que la vocal neutra i la vocal baixa són dos segments diferents a (11): represento [ə] sense cap tret associat i per tant diferent de [a] que és marcada amb l'especificació [-AA].

La vocal neutra és l'única vocal de l'oriental que no té cap característica pròpia, no presenta cap especificació marcada a la representació inicial. Aquesta circumstància és la clau del seu comportament especial.

L'elisió vocàlica no és una regla obligatòria però s'aplica amb una regularitat molt important. Les excepcions aparents a aquest procés es poden donar per defecte o per excés. Si una vocal que es podria haver elidit no s'ha esborrat, l'explicació s'ha de buscar en el temps d'elocució i, excepcionalment, en la intenció de preservar informació (*la asimetria, la anormalitat*).¹⁹ D'altra banda, si la segona vocal d'un grup, que s'hauria de conservar, no es pronuncia, s'ha de veure si la impressió de la seva absència es pot deure a un grau elevat de coarticulació. Recasens (1986, 130-134) observa que la vocal [ə] determina «transicions d'extensió inferior a les corresponents a les altres vocals i, per tant, una configuració articulatòria molt adaptable a la consonant adjacent. (...) Les freqüències corresponents a [ə] presenten una dispersió considerable i, segons l'entorn fonètic, poden interferir amb els camps de dispersió de totes les vocals tòniques llevat de les altes [i] i [u]». La base fonètica fa preveure, per tant, que [ə] es percebrà clarament, quan no hagi estat elidida, en contacte amb una vocal alta. És per això que els exemples crucials demanen que l'altra vocal del grup sigui [i] o [u] (*somni, hindú* o *imatge, illa, unglà*).

3. EL PERQUÈ DE L'ELISIÓ

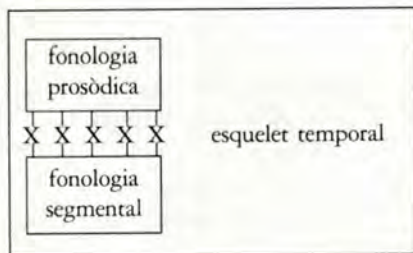
Mostraré ara com la formulació del procés d'elisió vocàlica pot ser molt simple si es té en compte la intervenció de convencions i principis independents. Amb aquesta intenció, presentaré primer alguns dels elements bàsics de la teoria fonològica que participen en el fenomen d'elisió.

L'*esquelet temporal* es coneix també com a *grada CV*. Quan s'incorpora l'estructura sillàbica, la representació de l'esquelet és més simple: les C(onsonants) i les V(ocals) no es distingeixen en aquest nivell i així les

19. També es pot donar el manteniment quan l'aplicació dels processos porta a esborrar més d'una vocal seguida (anava a amagar-se, [ənáβəməyá(ə)], [ənáβəməyá(ə)] o [ənáβə:məyá(ə)]). Hi ha també les excepcions de tipus lèxic com *la una* o *la essa*.

unitats de l'esquelet són Xs no diferenciades. L'esquelet té un paper central en les representacions perquè expressa el temps i és el nivell on conflueixen les propietats prosòdiques o mètriques i les propietats melòdiques o segmentals. Ho represento esquemàticament (12).

(12)

Els elements de les altres grades s'han d'associar necessàriament a una unitat de l'esquelet per a poder ser interpretats. El principi del *Licensing* o 'llicenciament' expressa aquesta necessitat que cadascun dels elements s'associï als altres nivells previstos a la jerarquia, i d'aquesta relació n'ha de derivar la seva legitimitació.²⁰ Si ens fixem en el que pot considerar-se el centre de les representacions, l'esquelet temporal, podem caracteritzar el *Prosodic Licensing* com aquell que lliga les unitats de l'esquelet *per dalt* de manera que els atorga un estatus en la síl·laba i així en els altres constituents de la jerarquia prosòdica. L'*Autosegmental Licensing*, d'altra banda, legitima els elements de l'esquelet *per sota* a través dels autosegments, que són l'expressió de les seves propietats melòdiques. El principi del llicenciament recull el que en la bibliografia es coneix separatament com a *Prosodic Licensing*²¹ i com a *Autosegmental Licensing*.²²

20. El llicenciament respon a un principi més general que exigeix que tots i cadascun dels elements presents en una representació rebin una interpretació: és el principi de *Full Interpretation* de CHOMSKY 1986.

21. Vegeu SELKIRK 1982 i ITÓ 1986. A PULLEYBLANK 1988, *Slot Visibility* respon al mateix concepte amb una formulació diferent.

22. Vegeu GOLDSMITH 1990 i les referències que s'esmenten en aquest treball.

Principi del llicenciament

Una unitat X de l'esquelet temporal és llicenciada si

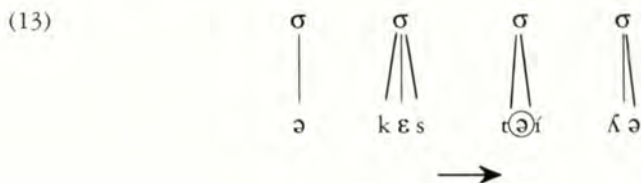
- a. pertany a una unitat prosòdica (*Prosodic Licensing*), o
- b. té almenys un tret melòdic associat (*Autosegmental Licensing*)

Una convenció que es coneix com a *Stray Erasure* o *elisió d'elements esgarriats*²³ s'ocupa d'eliminar les unitats de l'esquelet i els altres elements que no han estat llicenciats; pot esborrar també autosegments flotants o no associats. L'equivalent formal de l'associació que fa possible el llicenciament són línies que uneixen els autosegments a la tira CV.

Elisió d'elements esgarriats

Els elements no llicenciats són elidits.

A la secció 1 ja he presentat el paràmetre de la direccionalitat i l'*Onset Principle*. Tots aquests principis estan justificats independentment. Mostraré ara que si s'admet que l'*Onset Principle* és un principi actiu que pot intervenir en la sil·labificació entre mots diferents, l'explicació de l'elisió vocàlica deriva de l'actuació combinada de les convencions generals que he esmentat.²⁴ La relació entre l'*Onset Principle* i el procés d'elisió vocàlica té sentit perquè el canvi que es dona es tradueix en una reparació demandada per aquest principi. D'acord amb això, l'elisió vocàlica és el resultat d'una intervenció de l'*Onset principle* que actua com a bloquejador. Impedeix la incorporació de la primera vocal d'un grup de dues a l'estructura sil·làbica i proporciona així una obertura a la segona vocal. Vegem-ho en la derivació de (13).

23. Té l'origen en el treball de MCCARTHY 1979a.

24. Vegeu PALMADA 1991c.

La ressil·labificació ha construït les síl·labes d'esquerra a dreta, seguint el valor del paràmetre de direccionalitat que s'aplica en els contactes entre mots. La incorporació de la vocal final del primer mot a l'estructura sil·làbica no ha tingut lloc, perquè, altrament, la primera vocal del segon mot no respondria a les exigències de l'*Onset Principle*. Aquest principi ha bloquejat la sil·labificació de la vocal neutra.²⁵

L'*Onset Principle* és universal, però s'han de reconèixer dues opcions. La més permissiva, que pren el nom general i és també la més corrent és la de (14a). El català actua d'acord amb aquesta versió i admet les síl·labes sense obertura quan no hi ha cap consonant disponible. Les llengües que observen el *Strict Onset Principle* (14b) no les accepten. El principi no fixa en aquest cas una recomanació, sinó una prohibició (representada per l'asterisc que és la marca d'agramaticalitat).

- (14) a. *Onset Principle* b. *Strict Onset Principle*
Eviteu	[	V		*	[	V
	]	σ			]	σ

La variació en aquest terreny es pot traduir en l'observació que l'*Onset Principle* força el sistema a evitar les síl·labes sense obertura, però no l'autoritza per esborrar-les només perquè no compleixen aquesta exigència. El *Strict Onset Principle*, en canvi, sí que podria ser interpretat com una instrucció en aquest sentit. És a dir, en català l'elisió vocàlica obeeix a la necessitat de proveir d'una obertura la vocal que segueix. En cap cas no es pot justificar l'elisió d'una vocal perquè *ella mateixa* i no una altra no té obertura: això és el *Strict Onset Principle*.

Només es produeix l'efecte que coneixem com a elisió vocàlica quan concorren dues circumstàncies. D'una banda, la implicació de l'*Onset Prin-*

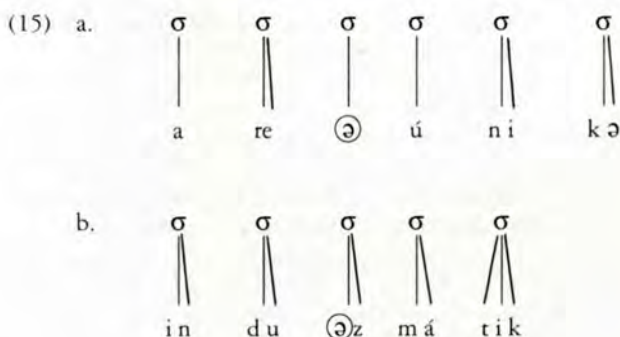
25. La sil·labificació lèxica, que actua de dreta a esquerra, tampoc no ha incorporat els segments perifèrics que són considerats extrasil·làbics a aquest nivell.

ciple i, de l'altra, el fet que es tracti d'una vocal neutra. La no associació de la vocal final d'*aquesta* facilita la satisfacció de l'*Onset Principle* i és per això que aquest principi bloqueja la incorporació de la vocal a l'estructura síl·làbica. Com que la vocal afectada és una vocal neutra, la menys marcada de l'oriental, sense cap propietat melòdica associada, no hi ha cap lligam al nivell segmental que pugui legitimar la posició (X) de l'esquelet temporal. D'aquesta manera, l'última vocal de *aquesta* a *aquesta illa* no pot obeir el *principi del llicenciament*, perquè no s'incorpora a la jerarquia prosòdica i tampoc no té cap autosegment associat. La convenció d'*elisió d'elements esgarriats* esborrarà la posició de l'esquelet que correspon a la vocal.²⁶

Reviso tot seguit alguns exemples per veure com opera la regla d'elisió. A *aquesta illa* l'elisió es produeix perquè la vocal que no és incorporada per satisfer l'*Onset Principle* no té trets associats. Altres vocals que es troben en la mateixa situació, com la [i] de *compri avellanes* o la [u] de *porto informes*, no són esborrades per *elisió d'elements esgarriats* perquè obtenen la seva legitimació en el nivell segmental (la [i] és [-pos, +alt] i la [u] és [+lab, +alt]). Finalment rebran també una interpretació prosòdica: s'associaran a la síl·laba.

Crucialment l'elisió no es produeix quan el recurs a la no incorporació de la vocal no pot resoldre el conflicte que afecta l'*Onset Principle*. És el cas de les vocals encerclades a (15): la síl·laba que segueix serà igualment una síl·laba sense obertura. L'*Onset Principle* no en treu res de bloquejar la síl·labificació i no intervé. Convé recordar que la no incorporació d'una vocal no es pot justificar a partir del fet que aquesta mateixa vocal seria el nucli d'una síl·laba que no seguiria la recomanació que estableix el principi. Aquesta interpretació correspon al *Strict Onset Principle* que no és actiu en català. És per això que no s'aplica l'elisió vocàlica amb aquesta justificació a les vocals de (15) i la posició de l'esquelet és legitimada per la seva relació amb l'estructura prosòdica. Les regles de redundància proporcionaran la interpretació d'aquesta posició vocàlica no especificada: serà una [ə].

26. Les vocals que s'introdueixen per una operació d'epèntesi troben sempre la seva legitimació per la relació que estableixen amb l'estructura prosòdica. Es tracta, generalment, de vocals sense cap propietat segmental associada que són afegides per assegurar la realització de la síl·laba.

L'elisió vocàlica és el producte d'una intervenció de l'*Onset Principle* que actua com a bloquejador. L'observació d'aquesta actuació permet de definir millor el comportament d'aquest principi.

L'estudi de l'elisió vocàlica del català es justifica també, doncs, per la contribució al coneixement d'allò que fa que les llengües s'assemblin tant com els homes: la facultat del llenguatge.

BLANCA PALMADA

Universitat Autònoma de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- CHOMSKY 1986 N. CHOMSKY, *Knowledge of Language, Its Nature, Origin and Use* (Nova York, Praeger Publishers, 1986).
- COROMINES 1976 J. COROMINES, *Entre dos llenguatges*, II (Barcelona, Curial, 1976).
- COROMINES 1983 J. COROMINES, *Lleures i converses d'un filòleg* (Barcelona, Club Editor, 1983).
- FABRA 1912 P. FABRA, *Gramàtica de la llengua catalana* (Barcelona 1912).
- GOLDSMITH 1990 J.A. GOLDSMITH, *Autosegmental & Metrical Phonology* (Oxford i Cambridge, Massachusetts, Basil Blackwell, 1990).
- HARRIS 1983 J.W. HARRIS, *Syllable Structure and Stress in Spanish: A*

- Nonlinear Approach, «Linguistic Inquiry Monograph», 8 (Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1983).
- HAYES 1980 B. HAYES, *A Metrical Theory of Stress Rules*, tesi doctoral (Cambridge, Massachusetts, MIT, 1980).
- HAYES 1982 B. HAYES, *Extrametricity and English Stress*, «Linguistic Inquiry», 13 (1982), ps. 227-276.
- ITÔ 1986 J. ITÔ, *Syllable Theory in Prosodic Phonology*, tesi doctoral (Amherst, University of Massachusetts, 1986).
- ITÔ 1989 J. ITÔ, *A Prosodic Theory of Epenthesis*, «Natural Language and Linguistic Theory», 7 (1989), ps. 217-259.
- LIBERMAN-PRINCE 1977 M. LIBERMAN, A. PRINCE, *On Stress and Linguistic Rhythm*, «Linguistic Inquiry», 8 (1977), ps. 249-336.
- MCCARTHY 1979a J. MCCARTHY, *Stress and Syllabification*, «Linguistic Inquiry», 10 (1979), ps. 443-466.
- MCCARTHY 1979b J. MCCARTHY, *Formal Problems in Semitic Phonology and Morphology*, tesi doctoral (Cambridge, Massachusetts, MIT, 1979).
- PALMADA 1991a B. PALMADA, *La reducció de [e] inicial de l'occidental: les raons del sistema i la interferència*, treball presentat al IX Colloqui de l'AILLC (Alacant 1991).
- PALMADA 1991b B. PALMADA, *La fonologia del català i els principis actius*, tesi doctoral (Universitat Autònoma de Barcelona, 1991).
- PALMADA 1991c B. PALMADA, *El «Onset Principle» es un principio activo*, treball presentat al Primer Coloquio de Gramática Generativa (Madrid 1991).
- PRINCE 1983 A. PRINCE, *Relating to the Grid*, «Linguistic Inquiry», 14 (1983), ps. 19-100.
- PULLEYBLANK 1988 D. PULLEYBLANK, *Vocalic Underspecification in Yoruba*, «Linguistic Inquiry», 19 (1988), ps. 233-270.
- QUINTANA 1987 QUINTANA, *Els parlars del Baix Matarranya, Miscel·lània A.M. Badia*, 6 (Barcelona, PAM, 1987).
- RECASENS 1986 D. RECASENS, *Estudis de fonètica experimental del català oriental central* (Barcelona, PAM, 1986).
- RICE 1988 K. RICE, *On Eliminating Resyllabification into Onsets*, «Proceedings of the WCCFL», 8 (1988), ps. 331-346.
- SELKIRK 1982 E. SELKIRK, *The Syllable*, dins H. van der HULST, N. SMITH (eds.), *The Structure of Phonological Representation* (Dordrecht, Foris, 1982).
- WHEELER 1987 M.W. WHEELER, *L'estructura fonològica de la síl·laba i del mot en català*, XIV, *Miscel·lània A.M. Badia*, 6 (Barcelona, PAM, 1987).